

LES FESTES RELIGIOSES EN EL REGNAT DE CARLES III: EL CAS PARTICULAR DE BARCELONA (1770-1785)

Anna Riera i Mora

L'estudi integral de les manifestacions que configuren la festa barroca ens aporta no només un complement al coneixement de l'ambient artístic de l'època sinó que, en tant que portadora d'un ric contingut conceptual, emmiralla els modes de vida i, en definitiva, ens aproxima a la mentalitat general de la societat.

Així doncs, incidir en el significat històrico-artístic de les festes suposa analitzar, d'una banda, la plàstica efímera que generen: guarniment de carrers, decoració d'edificis públics i de domicilis dels prohoms, ornamentació interior d'esglésies i convents, etc. I des d'un segon punt de vista, examinar els cerimonials i ritus, la seva simbologia i llur capacitat de transmetre a la massa del poble les ideologies de l'Església i de l'Estat.

En aquesta comunicació ens ocuparem de les celebracions enaltidores dels events més destacats de la vida religiosa ciutadana, especialment les festivitats de Setmana Santa i Corpus, i de les manifestacions de fevor públic que es van dur a terme a Barcelona en els anys 1770-1785.

Ens hem basat primordialment en el volum primer del *Calaix de Sastre* del Baró de Maldà, qui narra amb gran detallisme aquest gruix de processons, pregàries públiques, trasllat d'imatges, simulacres al carrer o dins les esglésies, etc. celebrats aquests anys. El coneixement de les mateixes pot ampliar-se amb els fulletons que era costum imprimir enumerant i explicant cada un dels elements de les festes. Així, la lectura dels sermons predicats en tals ocasions ens permet endirar-nos en l'estudi d'altres aspectes més ideològics i socials.

Festes religioses: decoracions d'esglésies i convents en diferents solemnitats.

Celebracions de Setmana Santa i Corpus Christi

Suspeses l'any 1770, les processons de Setmana Santa es reanudaren el 1776 si bé algunes condicions. Aquestes, especificades en el *Calaix de Sastre* en notícia de març de dit any, foren "que hán de exir, y acabar mes dejorn, segons la Pragmatica verbo Profesons, y han de ser retiradas á la posta del Sol...Se diu, que no hi anirán Penitencias, y Disciplinats com antigament, y de privarse totas taulas de turrat en tals conyunturas" (1).

1.- BARÓ DE MALDA, *Calaix de Sastre*, I, març-1776, p.46

Malgrat aquesta represa, al 1778 es van tenir de nou *"juntas, sobre de si, ó no se farian processons en las Iglesias del Bonsuccés; Parroquia del Pi, y la Mercè"* i es resolgué *"que no es fesen, ab lo que se han retirats los Pendons, que señalaban si havia, ó no Profesons"* (2)

Les tradicionals comitives evocadores de la Passió i Mort de Crist apareixen vinculades a tres germandats barcelonines: la congregació de Nostra Senyora dels Dolors, instituïda en l'església del Bonsuccés, la congregació de la Sang, fundada en el temple de Nostra Senyora del Pi, i la confraria de la Soledat, establerta en el convent de la Mercè. Aquestes tres entitats organitzaven cada any processons penitencials el diumenge de Rams la primera, i el Dijous i Divendres Sant les dues restants. També aquest mateix divendres, al matí però, partia una processó de l'església dels Trinitaris Desclaços.

La desfilada de l'església del Bonsuccés glorificava la memòria dels set Dolors de Maria. La composaven per tant, els passos representatius dels misteris: la Presentació del Nen Jesús al temple; la Fugida a Egipte; la Disputa amb els Doctors de l'Església; l'entrada de Crist a Jerusalem; els misteris de la santa Creu i la santa Espina, i el sant Sepulcre. A més, també desfilaven les imatges del sant Crist i de la Mare de Déu dels Dolors (3).

La completa descripció del Baró de Maldà del seguici organitzat el Diumenge de Rams de març del 1779, ens detalla la seva composició: el pas del sant Sepulcre anava custodiat per quatre religiosos servites portant atxa i tres endolats. Darrera seu venia part de la comunitat de pares del convent; seguidament portadors d'atxes i el misteri de la Mare de Déu, i a continuació el pas de la santa Espina acompanyat per quatre religiosos. Després, els congregats amb guions, estandarts i trofeus de la Passió de Crist; per últim, el misteri de la Mare de Déu dels Dolors sota tàlem. Davant de cada pas hi anava *"un recort ab sá Creu (i) pasaban silenciosos"* (4).

La processó de la tarda del Dijous Sant rememorava la Passió i Mort de Crist. Així doncs, desfilaven els passos de la santa Espina, l'Ecce Homo, el sant Sopar, la Crucifixió, i els sant Enterrament, obra del daurador Onofre Locano. Figuraven també, entre d'altres, l'anomenat de "la Despulla", el de l'Oració a l'Hort, grup tallat per Agustí Pujol, el del Davallament de la Creu, obra de l'escultor Josep Mas i el daurador Francesc Illes, el de la Pietat, el del sant Sapulcre, el del "Porta Creu", i el de la Mare de Déu dels Dolors. (5)

Els citats misteris s'anaven embellint i fent nous parcialment o total amb una certa continuïtat. Sabem que l'any 1783 surt *"lo misteri nou de Maria Santissima adolorida; portant en sàs Sacratissimas mans la Santa Espina; era Imatge tant ben treta, que parexia viva, feta per un habilesim escultór devant del Caputxins, ab dos Angelets denoiati plorar, com si realment plorasen la mort del redemptór"* (6), *que devia ser molt ric doncs "lo pás... no cabia més per la brodadura del Drap del Ataud; borlas y uns primorosos Gerros de Plata"* (7). I el 1784, *"anà ab ataud, y renovát, lo Pàs de la Cena del Senyor, primorosament vestíts de nou los Apostols, Asientos, y demès dorat de primór ab molta escultura"* (8).

2.- Op. cit., abril-1778, p. 119

3.- Op. cit., 23-març-1777, p.81; 28-març-1779, pp.154-156; 19-març-1780, p.190; 24-març-1782, p.230; 20-març-1785, p.375

4.- Op. cit., 28-març-1779, pp. 154-156

5.- El Baró de Maldà comenta la processó de la Sang quasi tots els anys a partir de 1776. Veure op. cit., 4-abril-1776, p.46; 27-març-1777, p.82; 1-abril-1779, p.157; 23-març-1780, p.190; 17-abril-1783, p.252; 8-abril-1784, p.332

6.- BARÓ DE MALDA, op. cit., 17-abril-1783, p. 252

7.- Op. cit., 8-abril-1784, p.322

8.- Ibidem

Tots els grups escultòrics anaven precedits de gonfanons -entre els que destacava el sant Pendó- i creus, de les quals "la del davant del Sant Christo de la Sanch era la mes pulida, per ser tota dorada, y brunida ab los Caps de la Creu de escultura, á manera de petxinas; Puntas mes finas vistas las demes creus, y nansas doradas en la dita, sense à algunas altrs creus de recorts à tenor de esta, si sols negras ab los caps, y llebrero dorats" (9). Acompanyaven, la comunitat de capellans del Pi amb els quatre escolans i les congregacions de l'Afflicció i del Sant Crist de l'Agonia de Santa Marta. Marxaven tots portant atxa i en silenci.

El Divendres Sant al matí se celebrava la processó dels Trinitaris Descalços amb la participació de la capella de música del Palau. Tancava el seguici la imatge de Jesús de Natzarè -portada sota tàlem-, la mateixa que es venerava en el seu altar. L'any 1784 aquesta imatge sortí vestida amb una valuosa indumentària pagada per la marquesa de Peñafiel.

Per últim, del temple conventual de la Mercè partia el capvespre del mateix Divendres Sant la darrera processó. Es composava d'uns dotze misteris, entre ells el de Crist coronat d'espines; l'Ecce Hommo; el Davallament de la Creu; i el sant Sepulcre, dels brodaters "y riquisim tot ell" (10). Les imatges de Crist i de la Mare de Déu de la Soledat anven acompanyades dels cavallers casats i solters, respectivament.

Totes les cerimònies de Setmana Santa se celebraven amb gran solemnitat i ostentació, fet que ja cridà l'atenció de Joseph Townsend (protestant londinenc que visità Barcelona vers 1787), qui en féu una descripció acurada en el seu *Journey through Spain in the years 1786 and 1787*, on relata que:

En caure el dia començava la desfilada, movent-se a pas lent i solemne al llarg de tots els carrers, organitzat amb la més perfecte regularitat. L'últim sopar de Crist i els seus deixebles, la traició de Judes, la flagelació, la crucifixió... i totes les transaccions de l'escena final, així com els fets següents a la Passió del Senyor, apareixen escenificats amb imatges de tamany natural, col·locades conforme a un ordre precís sobre plataformes elavades, moltes d'elles elegants, i totes tan decorades, esculpides i daurades, amb ornaments de riques sedes, brocats, velluts i singulars brotats con pugui concebre's tot això obra dels seus més famosos artistes...

No es regatejaven els costos de material, mà d'obra o il·luminació amb espelmes que en aquestes cerimònies es consumien amb la més esplèndida profusió (...) A prop de les restes sagrades una banda seleccionada interpreta la més solemne i majestuosa música amb clarinets, flautes, oboes i corns. A aquesta part de la processó no se li podria amb res augmentar la seva espectacularitat (11).

El dijous festivitat del Corpus Christi tenia lloc una llarga processó que recorria la plaça del Rei, Davallada de la Presó, Bòria, plaça de la Llana, Calderers, carrer Montacada, placeta de les Mosques, Vidrieria, Canvis, carrer Ample, Regomir, carrer de la Ciutat, plaça de sant Jaume, Reial audència i carrer del Bisbe, fins entrar de nou a la catedral d'on havia partit.

Dies després, en el decurs de la jornada de l'octava de Corpus sortien les processons de Sant Pere de les Puel·les, Nostra Senyora del Pi, Sant Jaume, Nostra Senyora de la Mercè, Trinitaris Calçats, Sant Francesc de Paula i Sant Miquel de la Barceloneta; fent-se una gran celebració barreja d'elements religiosos i progans en el barri de Sant Pere.

9.- Op. cit., 27-març-1777, p.82

10.- Op. cit., 28-març-1773, pp.82-83

11.- TOWNSEND, J., *Journey through spain in the yers 1786 and 1787*, publicat el 1791. Segons ROBERTSON, I., *Los curiosos impertinentes. Viajeros ingleses por España. 1760-1855*, Madrid, 1975, pp. 150-151

Les festivitats de Setmana Santa i Corpus suara comentades tenien una incidència decisiva en la plàstica efímera.

En primer lloc, durant la setmana de Pasqua canviava l'aspecte exterior de les esglésies - es guarnien els campanars amb llorers i palmes benedicides-, així com l'interior: s'ornaven i s'aixecaven monuments d'exaltació al Santíssim Sacrament. Aquests es muntaven en una part distingida del temple del Dijous i el Divendres Sants, i es concebien com un gran aparell de fusta imitant jaspis i daurats, amb molta il·luminació d'espelmes. D'entre aquests, destacava el monument de Setmana Santa de la catedral qualificat pels seus contemporanis cada any de "*sumptuos i magnífic*".

Un segon aspecte a remarcar és el fet que les processons transformaven, a més a més, la fisonomia de la ciutat. Era sobretot per la festivitat de Corpus quan edificis públics i carrers per on passaven les diferents comitives s'engalanaven amb més profusió.

Per tal ocasió l'any 1784 es guarní el frontís de la Casa de la Ciutat amb el retrat del rei i grans domasos carmesins; i a la botiga oberta a casa Cartellà es bastí una curiosa arquitectura a base de llegums:

Los Soculs a Garrofas à imitació de marmol negre. Las Columnas de mill, los entremitgs de las ditas Columnas de llimosa; entran à tal embelliment Fabas; mongetas blancas y negras, que figuran uns bells dibuxos, com y també Arròs; Alls Sebas ab una Inscripció sobre de la Cornisa del material, entranthi també a tal Arquitectura, bona porció de blat de moro, (dintre de la qual quedava figurat) el Profeta Elias, que está descantsant per lo fàtigat del Camí, y ab la aparició de un Angel, que li signa lo Pà celestial que es lo Sagrament, cobra forsas, y vigór per caminar (12).

Per la processó de Sant Pere en l'octava de Corpus s'abellien amb teles d'indianes els carrers del veïnat -Portal Nou, Baixa i Alta de Sant Pere, etc.-, s'aixecaven capelletes i es donava bona olor espargint per terra ginesta, fulles de taronger, espígol i altres herbes aromàtiques.

Funcions pròpies dels titulars i devocions particulars de cada església

A més a més d'aquestes efemèrides de Setmana Santa i Corpus, les diferents esglésies de Barcelona celebraven en el decurs d'un any natural diverses festivitats dedicades tant a sants que gaudien de gran devoció entre els fidels com als sants titulars de les parròquies. Comentarem només aquelles que serveixen com exemples per a il·lustrar el nostre discurs.

Moltes d'aquestes festes tenen un caràcter popular, clarament manifest en la diada de Sant Antoni, començada el 17 de gener amb funcions sagrades i amb la cavalcada dels Tres Tombs en la que participaven els gremis dels calessers, dels llogaters de mules, dels traginers de ribera i dels bastaixos, així com genets que duïen la seva muntura a beneir. Tots engalanaven amb floccalls llurs cavalls. Era també el primer dia d'una fira (13).

Poc després, el 25 del mateix mes, per recaure en tal dia la festivitat de la conversió de Sant Pau Apòstol, s'organitzava també una fira de tortells pels voltants del monestir de Sant Pau del Camp. L'any 1780 es cantà un oratori amb tota la capella de música de la catedral en l'església de Sant Felip Neri, i es representà el drama sacre *La conversió de Saulo* (14).

12.- BARÓ DE MALDA, op. cit., juny-1784, pp.331-332; atribueix la idea d'aquesta arquitectura a Enrich. Déu referir-se a Antoni Enrich, mestre de cases setedentista barceloní, el nom de qui consta en la llista d'obrers de la parròquia del Pi en data del 1781

13.- BARÓ DE MALDA, op. cit., 17-gener-1780, p.182; 17-gener-1785, pp. 363-364

14.- Op. cit., 25-gener-1780, p.183

Les festes de Santa Eulàlia s'iniciaven la vigília del 12 de febrer amb l'assistència de gran nombre de fidels a les Vespres i Matines de la catedral, quedant aquesta molt decorada i il·luminada per a l'endemà, dia en què oficiava el bisbe en presència dels membres de l'Ajuntament. A continuació es feia una processó -amb la imatge de la santa portada sota tàlem- que sortia pel portal major i anava cap el carrer del Bisbe, per la plaça de Sant Jaume entrava a la Llibreteria, trencava per la Freneria i passava pel carrer dels Comtes de Barcelona; des d'allí feia via altra vegada cap a la plaça de la catedral i per últim tornava a entrar en el temple, on després de dinar i un cop acabades les Vespres es cantava un oratori.

A la tarda la gent del poble "per tal diada va à Sarrià a divertir-se" i a "menjar butifarres fresques" (15).

Els oficis religiosos es prolongaven durant un període de tretze dies, en commemoració del mateix nombre de martiris patits per la santa. Aquests es celebraven amb lluïment tant a cases particulars com a diferents temples barcelonins.

El mes d'agost la ciutat acollia diverses festes viscudes amb aquell temperament popular que hem ressaltat línies més amunt. Entre elles, les diades de Sant Magí, i de la Mare de Déu de la Font de la Salut. La primera, que es festejava tradicionalment amb novenaris a la parroquial de Sant Pere de les Puel·les i a l'església de Sant Sebastià, veïè instituídes l'any 1783 dues noves celebracions: en el temple del convent de les monges dels Angels i en el del Bonsuccés. La segona es concelebrava a l'església de monges Mínimes i amb més lluïment a la del Sant Esperit (16).

Amb motiu d'ambdues ocasions es guarnien els temples amb un altar major de perspectiva i s'il·luminaven amb gran profusió de cera tots els altars laterals, els carrers del voltant s'engalanaven amb enramades, gallardets penjants, bombes de paper enceses a la nit, espígol per terra, etc.

La mateixa ornamentació rebien el carrer de la Tapineria i la plaça Nova el dia de Sant Roc, car a una de les torres de la porta Nova s'obre una capella sota la seva advocació.

Benediccions i translacions

El darrer grup de cerimònies assenyalades que cal glossar són aquelles que tienen lloc amb motiu de la benedicció de nous altars o capelles i de la conseqüent translació del Sant Sacrament al seu nou receptacle. Segons la importància de la parròquia anaven acompanyades de grans festes -que generalment duraven quatre o cinc dies- i decoracions dels carrers més propers. En el lapse de temps 1770-1785 sobresurten dues d'elles per la seva rellevància històrica. Ens referim trasllat de la Mare de Déu de la Mercè al seu nou santuari el setembre del 1775, i a la benedicció de l'altar i cor de l'església de Santa Maria del Mar l'any 1782.

Sense entrar en una anàlisi detallada de les mateixes, perquè conformen per si soles un tema prou ampli per a una comunicació a part, sí que ennumerem de manera breu els arranjaments que es van comprendre i els actes que s'organitzaren.

El temple de la Mercè fou beneït el 9 de setembre del 1775 pel canonge Joan de Marimon, fent-se la solemne translació de la Mare de Déu de la Mercè a l'església nova a l'endemà, enmig de festes que duraren cinc dies (17). De la processó que tingué lloc el dia 10 destacà el tabernacle

15.- Les festes de santa Eulàlia són descrites diversos anys en el *Calaix de Sastre*. Veure op. cit., febrer-1777, pp. 77-78; 13-febrer-1780, p.185; 12-febrer-1781, p.205; 14-febrer-1783, pp.247-248

16.- Op. cit., 26-agost-1781, p.221; 24-agost-1783, p.300

17.- Per una descripció completa del temple i dels festeigs veure la *Relación de las fiestas que con motivo de la Solemne translación del Santísimo Sacramento, y milagrosa imagen de nuestra señora de las Mercedes al nuevo Templo del Convento de la Real, y Militar Orden de la Merced de Barcelona, se celebraron en ella en los días 10, 11, 12, 13 y 14 de Septiembre de 1775*, Barcelona, Carlos Gibert Impresor, 1775

on es duia dita imatge, tot d'or i plata. Els carrers per on va discórrer dita processó apareixien primorosament decorats, sent dignes d'admiració els aparells que ornaven la catedral, la Casa de la Ciutat, les tres façanes del Palau Reial, la Llotja i el frontís del palau del duc de Sessa.

A més, al llarg de tots els carrers es podien llegir poemes en català, castellà, llatí, grec i hebreu, al·lusius a la funció, i s'erigiren unes dues-centes capelles venerant-se en quasi totes elles la invocació de les Mercès.

L'endemà s'obrí el temple als fidels que acudiren en gran nombre a veure la imatge col·locada en el seu nou tron, apareixent tots els altars de l'església embellits amb perspectives i flors i enllumenats amb gran nombre d'espelmes.

El dia 2 de juny del 1782, acabada ja tota l'obra de l'altar, presbiteri i cor de Santa Maria del Mar, es feu la translació del Santíssim des de l'altar interí al seu nou tabernacle, amb una processó que recorregué diversos carrers vistosament il·luminats i adornats en els que, segons un poema commemoratiu de l'època:

Vuytanta set mil hi havia/ pessas de molt blanca tela, / y tretse mil de indianas/ de la pintura mes bella:/ y qui podrà referir/ dels Altars la gran bellesa,/ que en tots los carrers del curs/ se encontraban a dotenas?/ Dels Quadros, y Cornucopias,/ Pyramides molt superbas,/ del numero sens fi de atxas,/ de Poesias perfetas,/ que ab primor nos declaravan/ desta festa las grandesas (18).

En tal ocasió les festes es perllongaren cinc dies, amb oficis religiosos matins i tardes, representació de drames sacres (19), Il·luminàries a les nits i festeigs populars. En el decurs d'aquests jorns l'església va romandre magníficament decorada segons és descrit en el fullletó *Idea y explicación de todos los símbolos y alegorías que adornan la parroquial iglesia de Santa Maria del Mar...* (20): les naus de l'església s'engalanaren amb símbols al·lusius al sacrament de l'Eucaristia, envoltats d'imatges relacionades amb la Mare de Déu; i el frontispici aparegué transformat en una arquitectura d'ordre romà amb forma d'arc de triomf, amb estàtues representatives de la Fe, la Religió, el Zel, etc.

ELEMENTS CARACTERÍSTICS DE LES FESTES RELIGILOSES DE FINALS DEL S.XVIII

Religiositat i profanitat

Aquests són els tres tipus principals de solemnitats religioses d'indole festiva: processons de Setmana Santa i Corpus; celebració del dia dels sants patrons de les parròquies; benedicció de nous altars i translacions.

- 18.- *Relació de las festes, y adornos dels carrers de la parròquia de Santa Maria del Mar en la solemne translació del Santíssim Sagrament al nou altar. Composta per Francisco Mir y Ciuret, Barcelona, Bernat Pla Estamper, s.d. (1782).*
- 19.- *Es representá El Gozo del Pueblo de Israel por la Elevación y Colocación del Arca en el Santuoso altar del Templo de Jerusalem. Drama-musico que en las Fiestas con que fué colocado en 11 de Junio de MDCCLXXXII el Smo. Sacramento en el nuevo altar mayor que en el Templo de santa maria del Mar ha erigido la devoción de sus parroquianos, Barcelona, Bernardo Pla Impresor, (1782).*
- 20.- *Idea y explicación de todos los símbolos y alegorías que adornan la parroquial iglesia de Sta. Maria del Mar de esta ciudad de Barcelona, en la festividad de solemne translación del Smo Sacramento al nuevo tabernaculo, que será el día 2, 3, 4, 5 y 6 de Junio del año 1782, Barcelona, Bernardo Pla Impredor, 1782.*

Per l'estudi d'aquests festeigs i de la decoració de l'església pot consultar-se el fullletó de TORRENT'O, Fr. J., *Relación de los solemnes aparatos, magníficos afectuosos festejos, y pomposas celebridades con que en la M.I. Ciudad de Barcelona, capital de Cathaluña, se autorizó la colocación de Christo Sacramento en su nuevo magnifico altar que erigió la Illtre. Parroquial Iglesia de Sta Maria del Mar, Barcelona, Juan Nadal Impresor, (1782)*

Tres són també les particularitats a destacar en totes elles, les que podem entreveure i deduir de les descripcions esmentades en les pàgines anteriors.

En primer lloc, es pot observar en les festivitats estudiades una barreja de trets sacres i laics. Així, hem vist com les festes responien a motius religiosos però anaven acompanyades de focs d'artifici, lluminàries, música, etc, que les hi confereixen un caràcter profà.

La processó de Corpus i la polèmica engendrada pel bisbe Climent exemplifiquen molt clarament aquest fet. En el segle XVIII concorrien a la dita processó variats entremesos i representacions, entre ells les parelles de gegants, el bou, la mulassa, el lleó i l'àguila. El bisbe de Barcelona Josep Climent i Avinent l'any 1768 acudi al Consell de Castella sol·licitant ajut per desterrar de Barcelona els costums que ell qualifica de "pràctiques profanes i veritablement supersticioses" introduïdes en les funcions religioses que "en lloc de fomentar la pietat promoven el riure i escandalitzen", i pel que fa a la processó de Corpus manifestà la seva actitud contrària a la compareixença de dites figures.

El 1770 d'ordre del consell de Castella, el Capità General i la Reial Audiència disposaren que mentre no es prengués una decisió definitiva calia evitar les accions censurades pel bisbe: "*Que en la procesión del Corpus no fuese el que se llama padre del león, que los que llevan esta figura no hagan ruido alguno, como que ruge o se enfurece. Que los de la mulassa no disparen coetes ni otros fuegos. Que el que conduce la del buey no cause alboroto embistiendo a los muchachos, que el que va con el aguila no baile... sino fuere delante y en obsequio del SS.Sacramento y cuando saliese de la Iglesia...*" (21).

Malgrat l'oposició de l'Ajuntament que considerava que res del practicat podia ser titllat d'"irreverent", l'any 1772 es prohibí que sortissin en cap processó els figurons de l'àguila, bou, mulassa, lleó, apòstols i reis.

Austeritat versus luxe

El segon aspecte que volem assenyalar d'aquestes celebracions és el luxe amb el que s'emboïllaven. Ornamentació dels àmbits i dels passos de les processons, exhibició de les millors draperies, il·luminació d'altars, stabats i oratoris i festeigs varis, es complementen generant un aparatós i sumptuós fast en el que l'Església malbarata quantitat de diners per fer pública ostentació de la seva riquesa i poder.

El Baró de Maldà recull aquesta realitat, tot criticant-la, quan de la funció que pagà la marquesa de Peñafiel en l'església dels Trinitaris Descalços l'any 1783 opina "*mès sabé a teatro, que à Iglesia, per los musics, y Cantores, que entran à la Orquesta, pues que hi cantà en tenucci de la Opera, causant tot aquell festiu aparato, y aplech a més de la confussió, poca, ó ninguna devoció*" (22).

Prova que l'acció vigilant del bisbe Climent en matèria litúrgica havia estat arraconada. Aquest prelat s'havia manifestat també partidari d'una depuració en favor d'una major simplicitat en els actes que s'emmarquen dins el sacrifici eucarístic: considerà que els ciris havien de tenir només la funció d'il·luminar -mai d'adorn superflu-, i precisà que els cants i instruments musicals s'havien d'adaptar a les resolucions d'anteriors concilis, és a dir, un refús dels cants populars en lloc dels litúrgics, de les músiques mogudes i d'instruments que no fossin l'orgue o similars.

Els sermons proferits en solemnitats com la benedicció del nou temple de la Mercè o de l'altar i cor de Santa M del Mar conformaven l'ocasió propícia per a que l'església es defensés

21.- Audiencia a Ayuntamiento, 18-IV-1771; AHB, 1772 m ff. 170-178v. Segons TORT, F., *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1701)*, Barcelona, 1978

22.- BARÓ DE MALDA, op. cit., 7-abril-1783, p.249

de les veus -el Barò de Maldà no era un cas aïllat- que començaven a aixecar-se en contra d'aquests excessius luxe i ostentació.

Aquesta actitud defensiva es traspua perfectament en l'oratorià de Jaume Mates i Fèlix Amat. El primer prevere en el seu sermó de l'11 de setembre del 1775 predicà:

“No que la Iglesia absolutamente repruebe se celebran sus festividades con resplandor, lucimiento, y pompa... ni que prohiba, segun los motivos, se hagan publicas demostraciones de festejo y jubilo: antes se complace sin duda al ver à sus veces estos inocentes desahogos de piedad en los religiosos Davides; por mas que el gusto corrompido del presente presuntuoso siglo tan fertil en vanidades, como esteril en virtudes, qual otra Michol, los mire con desden, y los repunte como actos despreciables de un Vulgo credulo, preocupado, è ignorante...

No, por fin, que asienta la Iglesia à que se prescriban de los Templos la riqueza y preciosidad de los adornos, como al parecer lo desean ciertos espiritus del tiempo, de otra parte jamas satisfechos de primorosas alajas, pinturas, y dorados en sus gavinetes y alcovados... (23).

De manera molt semblant, i amb la mateixa comparació, s'expressà el presbíter Amat en el sermó del 3 de juny del 1782 amb motiu de la translació del Santíssim Sacrament al nou altar major de Sta Maria del Mar (24).

L'argument defensiu es basa encara en els preceptes del concili de Trento. Les imatges, els efectes de la llum, els recursos decoratius, la fastuositat del ritual, etc., havien de servir per despertar la devoció dels fidels i fomentar llur pietat. A la vegada, reproduir el que és sant com una realitat objectiva havia de produir un efecte espiritual sobre el devot que ho contemplava.

El fidel ha de saber aprofitar els ensenyaments d'aquest ric envoltori per copsar el que s'hi amaga dins, saber mirar les imatges amb el desig de l'eixample. Aquest serà el punt central de l'escomesa de l'Església: el gust de l'època pel luxe, les riqueses, la sumptuositat, la sensualitat, etc., ha fet malbé el creient que només cerca l'enlluernament i el plaer dels sentits.

En paraules de l'època:

“...Ya (sean los objetos sensibles), que dirigida por luz superior, la Iglesia expone a nuestra veneración en la Cruces é Imagenes de la Virgen y de los Santos, cuyo efecto, segun el Sagrado Concilio de Trento, se reduce a acordarnos; y à la vista los exemplos que nos dieron los Santos, paraque los imitemos... No hay ceremonia, no hay ritu, no hay practica que no sea digna, que no sea sagrada, que no sea misteriosa y apta à despertar en el espiritu pensamientos de devoción, a excitar afectos... Todo esto vierades, sino os llevase al Templo mas el deseo de cebar los sentidos con lo armonioso de la musica y

23.- *Sermon que el dia 11 de Septiembre de 1775 primero de las Fiestas de las solemne Dedicación del nuevo Templo de la virgen de la Merced de la Ciudad de Barcelona, y en que la celebró el Muy Ilustre Cabildo de la Santa Iglesia Cathedral, predicó el Ilustre D. Jayme Matas Canonigo Lectoral de la misma Santa Iglesia, y Socio de la Real Academia de Buenas Letras de dicha Ciudad, Barcelona, Carlos Gibert y Tutó Impresor, 1775, pp. XVI-XVII*

24.- “Justo ha sido que para celebrar la translación del Señor al nuevo tabernaculo, a imitación del Real Profeta, transportados de alegría os dejaseis llevar de los impetus de vuestra fervorosa piedad; despreciando las censuras de los que semejantes a la antigua Michol con facilidad notan de excesivo lo que se hace en obsequio del Señor” *Sermon, que en las solemnisimas fiestas que se celebraron con motivo de la translación del Sm. Sacramento al nuevo altar mayor de la Parroquial Iglesia de Sta Maria de mar de la ciudad de Barcelona, predicó por encargo de su reverendo clero, en el dia 3 de Junio de 1782 el Dr. D. Felix Amat presb. beneficiado de la misma Parroquial, Barcelona, Bernardo Pla Impresor, 1782, p.5.*

lo elegante de la decoración con que suelen embellecerse en los días de sus grandes solemnidades, que el de exercitar el espíritu en la meditación de las soberanas verdades y misterios que en los ellos se nos proponen...(25).

La mateixa ideologia s'expressa en el sermó de Fèlix Amat:

Deseóse también que una grandiosa fabrica excitase por si misma sentimientos de veneración al santuario. (Este tabernáculo) con su elevación y grandeza inspira una alta idea de la magstad del Señor que en él se adora, mientras que la consideración de sus partes principales excita fervorosos actos de religión y piedad...(26).

Estètica barroca

Per últim, la tercera singularitat a remarcar és el fet que aquestes festes religioses i les seves obres efímeres són encara plenament barroques, malgrat en l'últim quart de segle i en àmbits com l'arquitectura, pintura o escultura s'estigui produint ja un canvi que ens endinsa en l'anomenat període neoclassicista.

En les ornamentacions d'edificis i esglésies, arquitectures temporals en altars de carrers, ..., en definitiva, en totes les manifestacions de les commemoracions religioses, hi és patent l'encís pel que és exhuberant, aparatós, espectacular i teatral.

És també evident en elles el gust per allò "grandios aparent": no importa que els materials siguin falsos -es pinten els altars imitant jaspís i lapislàtzuli i fingint or i marbres- mentre apareguin com sumptuosos i enlluernin l'espectador. S'adiuen, doncs, amb una estètica visual en la que la llum hi juga un paper de primer ordre.

I són tots aquests trets característics de la cultura barroca.

25.- *Sermon que el dia 11 de Septiembre de 1775... predicó el Ilustre D. Jayme Matas...*, pp. VIII i XVII.

26.- *Sermon, que en las solemnísimas fiestas... predicó... en el dia 3 de Junio de 1782 el Dr. D. Felix amat...*, p.36